

lic. Natalia Ratajewska

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej

BEZROBOCIE JAKO ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO

UNEMPLOYMENT AS A THREAT TO SOCIAL SECURITY

Streszczenie

Bezrobocie jako zjawisko społeczne przyjmuje różnorodne formy i może być m.in. stałe bądź czasowe, widoczne lub ukryte oraz strukturalne czy technologiczne. Współcześnie jest obecne we wszystkich częściach świata i dotyczy setek milionów ludzi. Bez wątpienia wiąże się z dziedziną bezpieczeństwa społecznego, gdyż nieustannie stanowi zagrożenie dla tych, którzy albo pracują albo przygotowują się do podjęcia pracy. Wytwarza to atmosferę niepewności jutra, zakłócając harmonijny i pokojowy rozwój człowieka i społeczeństwa, nierzadko prowadząc do wykluczenia społecznego. Bezrobocie zawsze było zjawiskiem złożonym i w niektórych przypadkach ciężko było poddać je jednoznacznym interpretacjom. Zauważyć można to odnosząc się do historii i etapów jego kształtowania wraz z upływem czasu. Problem bezrobocia dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn, ludzi młodych i posiadających wykształcenie wyższe, czy zamieszkujących obszary miejskie oraz wiejskie. Poruszone w opracowaniu problemy dotyczą postrzegania bezpieczeństwa, bezpieczeństwa narodowego oraz społecznego, a także zdefiniowania zjawiska bezrobocia i ukazania go jako elementu podsystemu bezpieczeństwa społecznego. Podjęta analiza pozwala stwierdzić, iż bezrobocie stanowi poważny problem współczesnego państwa stanowiąc zagrożenie w obszarze bezpieczeństwa społecznego.

Słowa kluczowe: aktywność, bezpieczeństwo, bezrobocie, wrażliwość, zagrożenie

Abstract

As a social phenomenon, unemployment takes various forms and can be permanent or temporary, visible or hidden, and structural or technological. Today it is present in all parts of the world and affects hundreds of millions of people. It is undoubtedly related to the field of social security, as it is a constant threat to those who are either working or preparing to work. This creates an atmosphere of uncertainty for tomorrow, disrupting the harmonious and peaceful development of man and society, often leading to social exclusion. Unemployment has always been a complex phenomenon and in some cases it has been difficult to give it unambiguous interpretations. It can be noticed referring to the history and stages of its formation with the passage of time. The problem of unemployment affects

both women and men, young people and people with higher education, as well as people living in urban and rural areas. The problems raised in the study concern the perception of security, national and social security, as well as the definition of unemployment and its presentation as an element of the social security subsystem. The analysis undertaken allows to conclude that unemployment is a serious problem of the modern state, posing a threat in the area of social security.

Keywords: activity, security, unemployment, sensitivity, threat

Wstęp

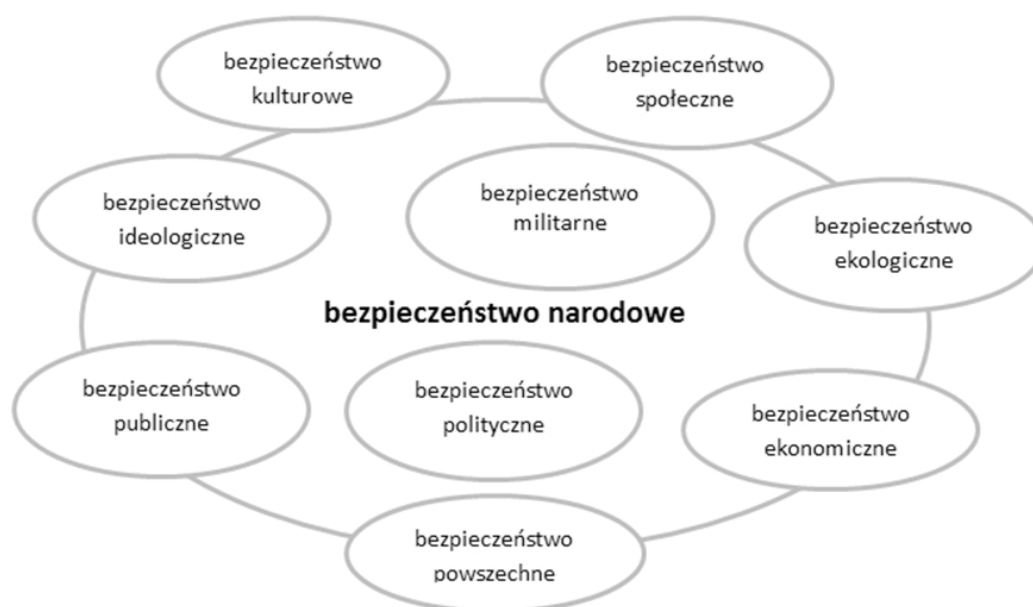
Problematyka bezrobocia staje się coraz bardziej powszechnym tematem poruszonym w literaturze przedmiotu. Wiąże się to z rozwojem cywilizacji oraz pojawianiem się w związku z tym nowych problemów i zagrożeń społecznych. Wielu autorów, takich jak m.in. Magdalena Łuka, Janusz Gierszewski czy Alicja Kłos i Katarzyna Tomaszewska w swoich publikacjach zajmuje się rozważaniem i definiowaniem zjawiska bezrobocia oraz określaniem jego wpływu na jednostkę ludzką. Bezrobocie, jak podaje literatura, jest również jednym z elementów podsystemu bezpieczeństwa społecznego, a co za tym idzie ma związek z ogólnie pojmowanym bezpieczeństwem oraz bezpieczeństwem narodowym. Można stwierdzić, iż jest jedną z najcięższych klęsk społecznych współczesnego świata i stwarza niebezpieczeństwa, niełatwe do przewidzenia. Jego poziom na przestrzeni ostatnich lat, pomimo stopniowych spadków, musi być obserwowany z niepokojem. Niespójność transformacji gospodarczych, brak długofalowej wizji rozwoju i inne nadużycia z jednej strony, a rozwój technologii, m.in. robotyzacja przemysłu z drugiej, powodują dalsze istnienie bezrobocia. W aspekcie polityczno-ustrojowym zło bezrobocia sprzyja rozwojowi radykalizmu i niepokojów społecznych. Dążenie do zmiany i krytyka ustroju znajdują ogromne poparcie wśród bezrobotnych. Angażują się oni chętnie w manifestacje i wystąpienia przeciwko porządkowi społecznemu. W konsekwencji bezrobocia przynosi postawy antyspołeczne, sprzyja przestępczości, często prowadzi do ubóstwa i marginalizacji człowieka w życiu społecznym. Brak zdolności państwa do zapewnienia obywatelowi prawa do pracy wyraża się również w niezdolności do ochrony innych praw człowieka pracującego, a to osłabia autorytet władzy w państwie i nadweręża stabilność bytu społecznego. Tematyka bezrobocia obejmuje ponadto skutki jakie niesie za sobą występowanie tego zjawiska. Do jednej z poważniejszych konsekwencji zaliczyć można obniżenie materialnego poziomu życia, nierzadko nawet zagrożenie egzystencji i bytu jednostek oraz rodzin. Patologia społeczna – kolejny istotny aspekt pojawiający się w następstwie bezrobocia. Przejawia się ona w postaci alkoholizmu, narkomanii bądź różnych form przestępczości. Szczególnie groźne są przejawy patologii wśród młodzieży dotkniętej bezrobociem strukturalno-patologicznym, ponieważ brak możliwości uzyskania normalnej pracy skłania młodych członków społeczeństwa do poszukiwania nielegalnych, bardzo często przestępczych źródeł do-

chodów, ostatecznie prowadząc do całkowitego wyalienowania się tej grupy społecznej, będąc poważnym zagrożeniem dla przyszłości kraju.

Niniejsze opracowanie systematyzuje wiedzę na temat definiowania pojęcia i rodzajów bezrobocia oraz ukazuje bezrobocie jako zagrożenie bezpieczeństwa społecznego w zależności od wybranej grupy społecznej.

Bezpieczeństwo społeczne w literaturze

Chcąc przedstawić istotę bezpieczeństwa społecznego należy wspomnieć o bezpieczeństwie narodowym, dlatego iż bezpieczeństwo społeczne jest jednym z jego rodzajów. W. Kitler przedstawia relacje pomiędzy bezpieczeństwem narodowym a jego różnymi rodzajami, które przedstawione są na rysunku nr 1:

Rysunek nr 1. Relacje poziome między różnymi rodzajami bezpieczeństwa

Źródło: W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowanie. System*, AON, Warszawa 2011, s. 40.

Rosnące zainteresowanie bezpieczeństwem społecznym w obszarze bezpieczeństwa narodowego spowodowane jest rolą współczesnego państwa demokratycznego, które za priorytetowe zadanie stawia sobie troskę o obywateli niezależnie od ich statusu materialnego, o to aby mogli oni w sposób realny uczestniczyć w życiu społecznym. Duże grupy społeczne nie są samowystarczalne pod względem ekonomicznym, co powoduje, iż demokracja staje się demokracją fasadową, a instytucje państwowe są niedostępne dla szerokich kręgów społecznych. Pojawia się zatem kolejne pojęcie jakim jest bezpieczeństwo socjalne. Pojmowane jest ono jako ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb oraz realizacji aspiracji życiowych przez

tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne¹.

Bezpieczeństwo społeczne obejmuje całokształt działań prawnych i organizacyjnych realizowanych przez podmioty rządowe, pozarządowe, jak i samych obywateli, które mają na celu zapewnienie określonego poziomu życia osobom, rodzinom i grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego. Odnosi się również do poczucia wspólnoty tworzenia więzi społecznych opartych na zaufaniu. Można stwierdzić, że bezpieczeństwo społeczne składa się z trzech komponentów: bezpieczeństwo socjalne (które odnosi się do minimalnych standardów socjalnych opisanych przez poziom np. minimalnych płac), bezpieczeństwo wspólnotowe (odnoszące się do obszaru doznań i emocji) oraz bezpieczeństwo rozwojowe (które odnosi się do ogólnych warunków rozwoju obywatela².

Zdaniem J. Gierszewskiego, wartościowanie elementów bezpieczeństwa społecznego dotyczy potrzeb człowieka, który znajduje się w otoczeniu konkretnych wyzwań i ryzyk społecznych. Gwarantem zapewnienia swobodnego rozwoju i pomocy w niedostatku jest państwo wraz z instytucjami do tego powołanymi. Takie elementy tworzą system zwany aksjologicznym, który powinien kształtować działanie podmiotów w obszarze bezpieczeństwa społecznego³.

W literaturze przedmiotu obok definicji bezpieczeństwa społecznego można odnaleźć pojęcie bezpieczeństwa socjalnego, które jest z nim po części utożsamiane. Bezpieczeństwo socjalne pojawia się w dwóch aspektach: materialnym i społecznym. Aspekt materialny dotyczy zapewnienia każdemu obywatelowi niezbędnych środków do utrzymania siebie i rodziny. Źródłem takiego utrzymania może być praca, świadczenia społeczne oraz np. placówki służby zdrowia czy oświatowe. Społeczny aspekt bezpieczeństwa dotyczy przepisów prawa, które zapewniają ład w stosunkach społecznych. Jest to system, który podejmuje działania w momencie, gdy jednostka bądź rodzina znajdzie się w trudnej sytuacji życiowej⁴.

B. Jagusiak bezpieczeństwo socjalne określa jako stan, w którym określony podmiot lub grupa społeczna jest wolna od zagrożeń mających charakter bytowy. Posiada realne gwarancje zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych jednostek i rodzin zabezpieczające przed niedostatkiem lub obniżeniem poziomu życia spowodowanego głównie ryzykiem socjalnym, obawą przed bezrobociem, gwałtownym obniżeniem standardu życia czy innymi zdarzeniami losowymi i w razie potrzeby może liczyć na pomoc finansową⁵.

Do pojęcia bezpieczeństwa społecznego została też wprowadzona koncepcja wykluczenia społecznego jako braku warunków do rozwoju psychospołecznego.

¹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowanie. System*, AON, Warszawa 2011, s. 41.

² M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI w. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011, s. 57-58.

³ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013, s. 115.

⁴ B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, Difin, Warszawa 2015, s. 26.

⁵ Tamże, s. 26.

W rozumieniu socjalno-ekonomicznym bezpieczeństwo społeczne kojarzone jest z zabezpieczeniem społecznym. Bezpieczeństwo społeczne rozpatrywane jest przedmiotowo jako kategoria bezpieczeństwa⁶.

Bezpieczeństwo społeczne to w głównej mierze zadanie publiczne realizowane przez organy administracji publicznej, które powinny kierować się określonymi zasadami. W polityce społecznej zasady są to ogólne dyrektywy i normy postępowania, jakimi powinny posługiwać się podmioty polityki społecznej w realizacji podstawowych celów. Skutkiem wyboru określonej zasady jest kształtowanie przez państwo wysokości przekazywanych środków pieniężnych na cele społeczne z budżetu finansów publicznych, możliwości wykorzystania instrumentów polityki społecznej a także zachowanie bezpiecznego marginesu dla zachowań populistycznych⁷.

Bezrobocie jako element podsystemu bezpieczeństwa społecznego

Analizując zagrożenia z obszaru bezpieczeństwa społecznego można zauważyć, że jednym z możliwych zagrożeń w nim występujących jest bezrobocie. Uważane jest ono za jedną z najbardziej dotkliwych kwestii społecznych. Z pozoru wydawać się może, iż jest to oczywiste zjawisko do zdefiniowania, lecz trudno jest znaleźć wspólną definicję, która będzie możliwa do powszechnej akceptacji. Dzieje się tak z powodu wielowymiarowości i złożoności tego zjawiska. W literaturze przedmiotu, do której należy zaliczyć prace psychologów, ekonomistów, socjologów, prawników, statystyków, oraz specjalistów z zakresu polityki społecznej, znajduje się wiele propozycji definiowania bezrobocia, a także osoby bezrobotnej. Według M. Leszczyńskiego, bezrobocie to stan, który odznacza się brakiem możliwości zarabiania na życie za pomocą społecznie akceptowalnych środków, to różnica pomiędzy „potencjalną wielkością siły roboczej”, a więc ogółem zdolnych do pracy, a aktualną liczbą osób „zagospodarowanych” przez rynek pracy. To sytuacja, gdzie część zasobów pracy w wieku produkcyjnym skłania się do podjęcia pracy, ale nie znajduje zatrudnienia. Za miernik uznaje się stopę bezrobocia wyrażającą stosunek bezrobotnych do liczby ludności, która jest aktywna zawodowo. Bezrobocie może być tłumaczone także jako efekt nierównowagi pomiędzy popytem a podażą pracy⁸.

W ujęciu podmiotowym bezrobocie to stan beczynności zawodowej osób, które są zdolne do pracy i wyrażają gotowość do jej podjęcia, dla których podstawą egzystencji jest dochód z pracy. Przedmiotowe ujęcie natomiast, określa je jako

⁶ J. Gierszewski, *Model bezpieczeństwa społecznego na tle teorii systemów*, kwartalnik nr 2(10)/2013, Chojnice 2013, s. 70.

⁷ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013, s. 171.

⁸ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI w. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011, s. 86-87.

analityczną kategorię rynku pracy, które będzie oznaczało niezrealizowaną podaż pracy, będącą skutkiem nierównowagi między podażą zasobów ludzkich, czyli siły roboczej, a popytem na pracę⁹.

Bezrobocie można podzielić na¹⁰:

- całkowite, które określane jest jako brak zarobków w związku z niemożnością otrzymania odpowiedniego zatrudnienia w odniesieniu do osoby zdolnej do pracy, która jest do dyspozycji i faktycznie poszukuje pracy,
- dobrowolne; osoba podejmie pracę, pod warunkiem wyższych niż proponowane warunki,
- przymusowe, odnoszące się do chęci podjęcia pracy, ale niemożności jej uzyskania.

Pod względem orientacji wyróżnia się bezrobocie jawne, czyli rejestrowane oraz ukryte, które znajduje się poza statystyką. Najczęstszymi przyczynami bezrobocia są¹¹:

- spadek ogólnej aktywności gospodarczej, spadek produkcji, obniżenie popytu konsumpcyjnego, zahamowanie procesów inwestycyjnych, długotrwały wzrost importu substytucyjnego, zwiększony przyrost zasobów pracy.

Skutki natomiast wiążą się z¹²:

- nieproduktywnym i niewykorzystanym potencjałem ludzkim, znacznie zwiększonymi kosztami związanymi z utrzymaniem bezrobotnych a także służb zajmujących się ich obsługą i problemami, spadkiem dochodów rodzin, utratą kwalifikacji, rozszerzeniem się społecznych kręgów ubóstwa.

Bezrobocie występujące w Polsce, można mierzyć na dwa sposoby. Za pomocą statystyk urzędów pracy oraz metody wykorzystywanej w badaniach aktywności ekonomicznej ludności. Metoda stosowana przez urzędy pracy określa bezrobotnych jako osoby niezatrudnione oraz niewykonujące innej pracy, osoby nieuczące się w szkole w systemie dziennym poza szkołami zaocznymi i wieczorowymi, osoby zarejestrowane w odpowiednim urzędzie pracy jeśli: ukończyły 18 lat, nie ukończyły 60 lat w przypadku kobiet i 65 lat w przypadku mężczyzn, nie nabyły prawa do emerytury lub renty inwalidzkiej, nie są posiadaczami ani właścicielami nieruchomości rolnej o powierzchni, która przekracza 2 ha przeliczeniowe, a także nie prowadzą działalności gospodarczej. Metoda BAEL (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności), czyli stosowana przez Międzynarodową Organizację Pracy i EUROSTAT (Europejski Urząd Statystyczny) za bezrobotnych uznaje osoby w wieku 15-74 lat, które spełniają jednocześnie następujące warunki: w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi, w ciągu ostatnich 4 tygodni aktywnie poszukiwały pracy oraz były gotowe ją podjąć. Dane dotyczące bezrobocia pochodzące z powyższych źródeł mogą się nieznacznie różnić od siebie, gdyż

⁹ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Di-fin, Warszawa 2013, s. 341.

¹⁰ Tamże.

¹¹ M. Tryboń, I. Grabowska-Lepczak, M. Kwiatkowski, *Bezpieczeństwo człowieka w obliczu zagrożeń XXI wieku*, [w:] Zeszyty Naukowe SGSP, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2011, s. 198.

¹² Tamże, s. 199.

autorzy posługują się różnymi pojęciami. Liczba osób bezrobotnych szacowana metodą BAEL może być wyższa od liczby bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy¹³.

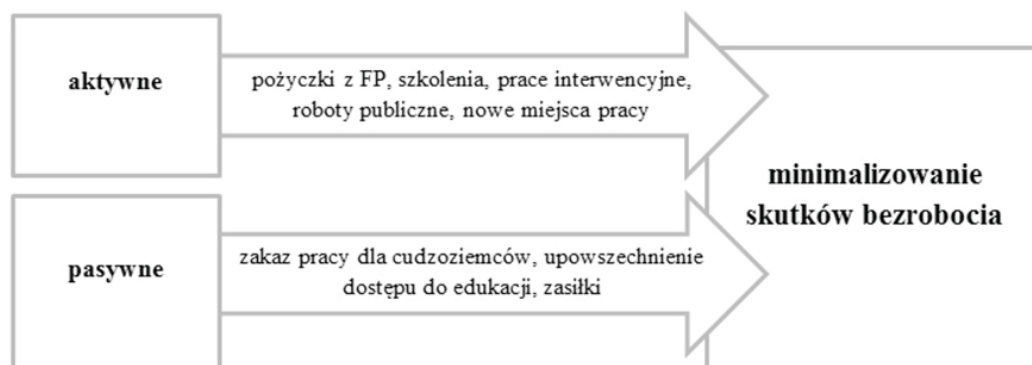
J. Gierszewski twierdzi, że istnieją trzy rodzaje skutków bezrobocia: ekonomiczne, polityczne i psychospołeczne. Osoby dotknięte bezrobociem doznają pogorszenia sytuacji materialnej, które może doprowadzić do powstawania protestów społecznych, a także¹⁴:

- wpływa na kapitał społeczny człowieka, gdyż prowadzi do osłabienia towarzyskich, rodzinnych i formalnych kontaktów społecznych,
- prowadzi do destabilizacji społecznej oraz wpływa na sposób funkcjonowania rodziny, np. pogłębia zagrożenie przemocą.

W obszarze gospodarki kraju powoduje utratę produkcji, wzrost wydatków na świadczenia socjalne, obciążenie finansowe, niszczy kapitał ludzki, bo pracownicy tracą kompetencje¹⁵.

Analizując skutki bezrobocia można wykazać, że ich łagodzenie wiąże się z aktywną lub pasywną polityką społeczną państwa. Każde państwo, w warunkach wysokiego i rosnącego bezrobocia, zobowiązane jest do podejmowania odpowiedniej polityki na rynku pracy. Zasadniczym celem tej polityki powinno być utrzymanie wysokiego poziomu zatrudnienia i niskiego bezrobocia. W Polsce polityka rynku pracy ma charakter rządowo-samorządowy. Podstawowe założenia i uwarunkowania prawne formułowane są w odniesieniu do całego kraju na szczeblu rządowym, natomiast jej realizacja ma miejsce w skali lokalnych i regionalnych rynków pracy oraz wykonywana jest przez władzę i administrację samorządową¹⁶.

W procesie realizacji celów polityki rynku pracy stosuje się wiele środków, które można pogrupować na aktywne i pasywne, a które zostały przedstawione na rysunku nr 2.

Rysunek nr 2. Narzędzia minimalizowania skutków bezrobocia

Źródło: J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013, s. 352.

¹³ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne...dz.* cyt., s. 343.

¹⁴ Tamże, s. 350.

¹⁵ Tamże, s. 350.

¹⁶ E. Kryńska, *Rekomendacje dotyczące polityki rynku pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, s. 6.

Pasywna polityka państwa odnosi się do różnych form pomocy finansowej. Skutki bezrobocia dotyczą nie tylko samych bezrobotnych, ale również w dłuższym okresie czasu odbijają się na funkcjonowaniu całego społeczeństwa i na jego ekonomicznych kosztach¹⁷.

Zjawisko bezrobocia w Polsce

Chcąc przedstawić i zanalizować sytuację bezrobocia w państwie polskim warto odnieść się do historii oraz do procesu jego wieloletniego kształtowania się. Przełom XIX i XX wieku związany z rozwojem przemysłu kapitalistycznego spowodował pojawienie się grup ludności poszukującej pracy zarobkowej. W okresie II Rzeczypospolitej bezrobocie było nieodłącznym elementem dnia codziennego i rzeczywistości społeczno-gospodarczej, aczkolwiek siła zjawiska ulegała zmianie: od wzrostu w latach kryzysu do spadku w latach ożywienia gospodarczego. Bez względu na wahania koniunktury bezrobocie było poważnym i jednym z najważniejszych problemów społecznych, politycznych oraz ekonomicznych w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W tymże czasie miało ono charakter masowy i strukturalny, gdzie decydującym aspektem było nałożenie się dwóch procesów takich jak: znaczny przyrost społeczeństwa w wieku produkcyjnym oraz skutki kryzysu gospodarczego, a mianowicie niedostateczny popyt na pracę. Charakterystyczną cechą ówczesnego bezrobocia było ogromne przeludnienie agrarne, które utrzymywało się wysokiego poziomu bezrobocia na miejskim rynku pracy na skutek przepływu ludności ze wsi do miast w całym okresie międzywojennym. Po II wojnie światowej nastąpiła zmiana ustroju ekonomicznego i politycznego w Polsce, co spowodowało istotne reformy w gospodarowaniu zasobami pracy. Bezrobocie w okresie powojennym oficjalnie nie istniało. Rzeczypospolita Polska była krajem o wysokim ukrytym bezrobociu, co oznacza, iż istniało dużo nieproduktywnych stanowisk pracy. Ważnym wydarzeniem po 1945 roku było podjęcie przez władzę komunistyczną decyzji o zmianie struktury własności z gospodarki rynkowej w gospodarkę centralnie planowaną, co spowodowało spadek zatrudnionych w produkcji rolnej i wzrost utrzymujących z przemysłu i rzemiosła. Państwo w okresie PRL gwarantowało każdemu obywatelowi prawo do pracy, jednocześnie zobowiązując się do dostarczenia potrzebnej ilości miejsc pracy oraz odpowiedniego wynagrodzenia. Kryzys PRL nastąpił w drugiej połowie lat pięćdziesiątych, kiedy bezrobocie stało się oficjalnym problemem społeczno-ekonomicznym. Spowodowany był na skutek „polskiego października 1956”, czyli wydarzeń, które przyczyniły się do ujawniania prawdy o sytuacji na lokalnych rynkach pracy¹⁸.

Dekada lat dziewięćdziesiątych XX wieku rozpoczęła w dziejach Polski nowy etap spowodowany takimi wydarzeniami jak: przejście władzy przez siły demo-

¹⁷ Tamże, s. 352.

¹⁸ M. Łuka, *Osoba ludzka a bezrobocie. Analiza filozoficzno-pedagogiczna*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 38-41.

kratyczne w związku ze zwycięstwem wyborczym w 1989 oraz podjęcie reform przekształcających gospodarkę centralnie planowaną w gospodarkę rynkową. Najdotkliwsze i najbardziej dynamiczne zmiany nastąpiły w sferze rynku pracy i zatrudnienia. W bardzo szybkim tempie rynek pracy przekształcił się w rynek niedoboru popytu. W sposób masowy bezrobocie objęło różnorodne kategorie ludności zarówno w miastach jak i na wsi¹⁹.

Od początku lat dziewięćdziesiątych bezrobocie stało się ogromnym wyzwaniem dla polskiej gospodarki a także wzbudziło chęć wielostronnego poznania zjawiska. Stałym zagrożeniem jest utrzymujące się na wysokim poziomie bezrobocie długotrwałe, czyli takie w którym osoba poszukuje pracy ponad rok oraz wzrost bezrobocia chronicznego, gdzie poszukiwanie pracy trwa ponad dwa lata. Największe zagrożenie bezrobociem dotknęło młodzież w wieku do 24 lat oraz absolwentów, a w szczególności średnich i zasadniczych szkół zawodowych. Osoby niepełnosprawne to kategoria ludzi, która jest szczególnie zagrożona bezrobociem. Trudności związane z uzyskaniem i utrzymaniem pracy przez tę grupę ludzi są jednym z trudniejszych do rozwiązania problemów społecznych. Współczesne bezrobocie głównie stanowi problem ludności miejskiej jednakże mieszkańcy wsi oraz rolnictwo indywidualne również zmagają się z tym zjawiskiem²⁰.

Obecnie, w dobie XXI wieku można zaobserwować zmniejszanie liczby miejsc pracy w licznych sektorach gospodarki. W dzisiejszych czasach nie istnieje branża, która nie zmagalaby się z problemem bezrobocia, co oznacza, iż nie ma pewnych zawodów. Z bezrobociem walczą hutnicy, górnicy bądź włókniarze, ale także lekarze, nauczyciele czy prawnicy. Ukończenie studiów oraz uzyskanie wyższego wykształcenia nie gwarantuje zdobycia pracy w wybranym zawodzie, a co za tym idzie pożądanego zarobku²¹.

M. Łuka w swoich rozważaniach stwierdza, iż niepokojącym zjawiskiem jest także „powrót do statusu bezrobotnego”, którego przyczyną są najczęściej niedostosowania pod względem prawnym. Często zdarza się, że w momencie, kiedy pracodawca przyjmuje bezrobotnego do pracy stosuje wyjścia, aby zminimalizować koszty produkcji poprzez nieodprowadzanie składek do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Łamane jest także prawo pracy przez nieodpowiednie i uciążliwe warunki zatrudnienia oraz wydłużanie obowiązującej liczby godzin pracy. Zatrudnianie na tak zwany okres próbny, po którym nie przedłuża się umowy z pracownikiem staje się nagminnym problemem. Polska nie wprowadziła jak dotąd indywidualnego systemu ubezpieczeń od bezrobocia na wzór innych państw. Zasiłki dla bezrobotnych są obecnie zbyt małe w stosunku do szybko rosnących kosztów utrzymania. Rozwiązaniem powyższej sytuacji staje się praca w nieoficjalnym sektorze, tak zwana „praca na czarno”, która jest jedynym, dostępnym źródłem utrzymania. Warto zaakcentować, że w toku zmian politycznych i gospodarczych bezrobocie nie jest zjawiskiem jednorodnym o przejrzystej strukturze. To zmieniające się zjawisko, które kształtowało się przez stulecia i będzie kształtowało

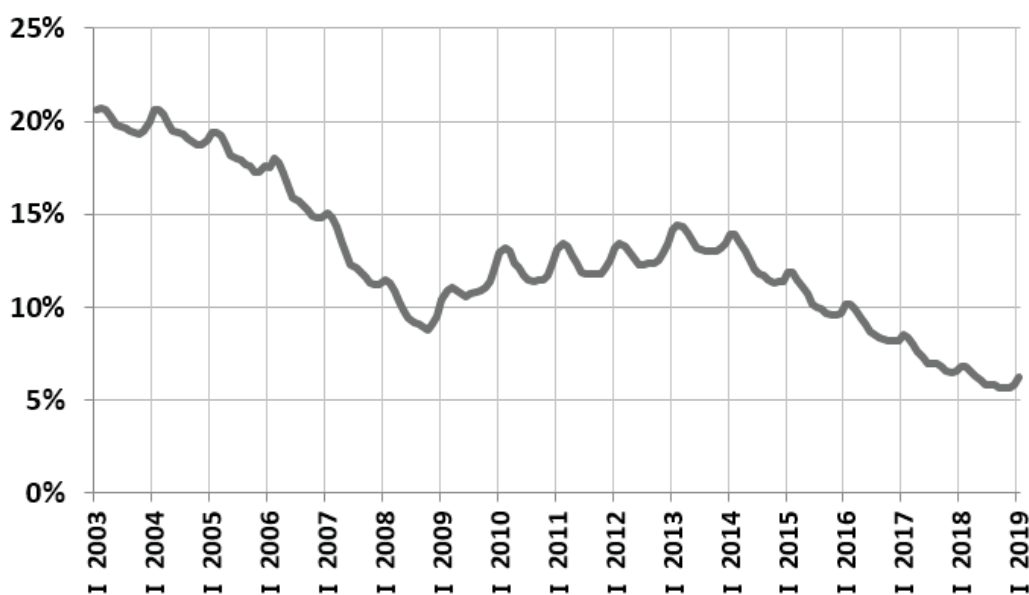
¹⁹ Tamże, s. 41-42.

²⁰ Tamże, s. 43.

²¹ Tamże, s. 46.

nadal przez kolejne wieki, dopóki istnieć będzie gospodarka. Dotyka ono społeczności na całym świecie, jest złem w wielu wymiarach życia ludzkiego i staje się wyzwaniem dla wszystkich²².

Podstawowym miernikiem wielkości bezrobocia jest stopa bezrobocia, czyli stosunek liczby bezrobotnych zarejestrowanych do liczby ludności aktywnej zawodowo, to jest pracującej i bezrobotnej łącznie, wyrażony w procentach. Główny Urząd Statystyczny podaje informacje dotyczące stopy bezrobocia w Polsce na przestrzeni lat, które przedstawione zostały na wykresie nr 1.

Wykres nr 1. Stopa bezrobocia w Polsce od stycznia 2003 do stycznia 2019

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2018,4,1.html> (dostęp 03.04.2020).

W roku 2003 stopa bezrobocia wynosiła ponad 20% i do końca roku 2008 można zauważyć tendencję spadkową, gdzie wynik spadł do około 8%. Nierównomierne wahania począwszy od wzrostu po spadki w latach 2009- 2014 dały w styczniu 2014 roku stopę bezrobocia o wysokości około 14%. Kolejno w latach 2014 do 2019 nastąpił spadek wskaźnika i jak podaje Główny Urząd Statystyczny w styczniu 2019 roku odnotowano stopę bezrobocia równą 6,1%. Zamieszczone dane ukazują duży spadek liczby osób pozostających bez pracy, gdzie w 2003 roku wynik wynosił aż 20% aby w roku 2019 spaść do 6%²³.

Dokonując analizy sytuacji na rynku pracy w Polsce z łatwością można dostrzec różnice w traktowaniu kobiet i mężczyzn. Dowodem na to są utrzymujące się czynniki, a mianowicie: niższy wskaźnik zatrudniania kobiet, niższy współczynnik aktywności zawodowej, wyższy poziom bezrobocia, brak równości w wy-

²² Tamże, s. 46-47.

²³ Tamże.

nagrodzeniach kobiet i mężczyzn, bądź znikoma obecność kobiet na wyższych stanowiskach firm. Powodem takiej sytuacji jest szereg barier i przeszkód, z którymi od lat mierzą się kobiety w Polsce. Wynika to przede wszystkim z podwójnej roli, jaką pełnią: aktywne zawodowo matki/opiekunki²⁴.

Transformacja ustrojowa, która miała miejsce w państwie polskim miała duży wpływ na kształt rynku pracy kobiet. Rewolucje gospodarcze, głównie pojawienie się sektora prywatnego znacznie wpłynęły na strukturę i poziom zatrudnienia. Dynamicznemu rozwojowi sektora prywatnego towarzyszył spadek poziomu zatrudnienia w sektorze publicznym. W konsekwencji w większym stopniu bezrobociem zostały dotknięte kobiety. W głównej mierze to właśnie one miały problem ze znalezieniem pracy, która byłaby zgodna z posiadanymi umiejętnościami i wykształceniem. Wpływ na tę sytuację miały nie tylko czynniki systemowe, ale również uwarunkowania społeczne, religijne i kulturowe²⁵.

Spadek aktywności zawodowej kobiet, wynikał także z faktu, iż państwo zrezygnowało z obowiązku opieki nad osobami starszymi i dziećmi. Brak środków na rozwój instytucjonalnej sieci ośrodków opiekuńczych zmusił kobiety do pozostania w domu. Ogromny wpływ na sytuację zawodową kobiet miały też „dyskryminujące przywileje” w prawie pracy oraz emeryturach. Urlopy wychowawcze, macierzyńskie, niższy wiek przechodzenia na emeryturę w porównaniu do mężczyzn osłabiły ich pozycję na rynku pracy²⁶.

W ostatnim czasie sytuacja kobiet ulega stopniowej zmianie. Wiąże się to ściśle z przemianami współczesnego rynku pracy. Zmienia się stosunek do pracy, która staje się naczelnym elementem życia współczesnego człowieka, w znaczący sposób wpływając na jego status i pozycję w strukturze społecznej. Gospodarka światowa, w tym również polska ewoluuje w kierunku gospodarki opartej na wiedzy. Tradycyjne sektory gospodarki ustępują miejsca nowoczesnym technologiom oraz usługom. Wymaga to bardzo dużego zaangażowania w rozwijaniu i uaktualnianiu kwalifikacji zawodowych, co w przypadku kobiet posiadających małe dzieci, na skutek braku czasu bądź problemu zapewnienia im opieki, bywa utrudnione. Rynek pracy stając się coraz bardziej elastyczny, upowszechnia formy zatrudnienia takie jak: praca na niepełny etat, samozatrudnienie i uelastycznienie czasu bądź miejsca pracy poprzez ruchomy czas pracy czy telepracę. Powyższe cechy są szczególnie istotne z punktu widzenia interesu kobiet, którym nadal w większym stopniu przypada udział w wypełnianiu obowiązków domowych i rodzinnych. Ruchome formy zatrudnienia ułatwiają łączenie opieki nad dziećmi i pracy zawodowej, między innymi poprzez możliwość rozpoczynania pracy rodzicom w takich godzinach, aby bez przeszkód mogli odwieźć dziecko do szkoły lub przedszkola, czy wydłużenie okresu rozliczeniowego tak, żeby istniała możliwość wcześniej-

²⁴ M. Haponiuk, *Sytuacja kobiet na rynku pracy w Polsce*, Zeszyty Demograficzne, Instytut Obywatelski, Warszawa 2013, s. 39, http://www.eiro.pl/sdr/attachments/article/50/Demografia_01.10-1.pdf#page=39 [dostęp 03.04.2020].

²⁵ Tamże, s. 39.

²⁶ Tamże.

szego wyjścia z pracy i odpracowania tych godzin w innym, dogodnym terminie. Wciąż jednak tego typu rozwiązania nie są dostatecznie dostępne²⁷.

Przemianom ulega również styl życia i model rodziny społeczeństwa polskiego. Do niedawna dominował tradycyjny model rodziny, w którym to kobieta pełniła role opiekuńcze i zajmowała się domem, natomiast mężczyzna pełnił funkcję ekonomiczną. Obecnie model ten traci na wartości i zostaje zastępowany na rzecz modelu partnerskiego. Życie w pojedynkę czyli tak zwany „singiel” bądź konkubinaty stają się coraz bardziej powszechne oraz społecznie akceptowalne²⁸.

Z perspektywy przyszłości na rynku pracy, w sytuacji starzenia się społeczeństwa polskiego, niezwykle istotna jest większa obecność na rynku kobiet aktywnych zawodowo. Zmniejszające się zasoby pracy w połączeniu z mniejszą dzietnością Polek mogą przynieść negatywne skutki dla rozwoju państwa polskiego. Z badań wynika, iż więcej dzieci rodzi się wtedy, gdy kobiety są aktywne zawodowo. Efektywne wykorzystanie potencjału ekonomicznego kobiet oraz zwiększenie liczby urodzeń są i będą kwestiami kluczowymi. Zatrzymaniu lub odwróceniu negatywnych trendów w zatrudnianiu i postawie wobec pracy zawodowej, służyć będzie poprawa klimatu na rzecz pracujących kobiet. W związku z tym konieczne jest rozpoznanie barier oraz czynników pozytywnie wpływających na zwiększenie obecności kobiet na rynku pracy²⁹.

Omawiając bezrobocie wśród kobiet warto zwrócić uwagę na ich udział w ogólnej liczbie ludności zatrudnionej w Polsce. W 1950 roku wartość tego wskaźnika wynosiła około 31%, na początku lat 70-tych przekroczył 40%, natomiast od 2014 utrzymuje się na stałym poziomie około 49%³⁰.

Współczynnik aktywności zawodowej to wskaźnik, za pomocą którego można określić aktywność ekonomiczną ludności, zarówno mężczyzn jak i kobiet. Aktywnymi zawodowo są osoby pracujące oraz bezrobotne. Współczynnik aktywności zawodowej ludności według płci został przedstawiony w tabeli nr 1.

Tabela nr 1. Współczynnik aktywności zawodowej ludności według płci w latach 2011-2017

Lata	Ogółem		W wieku produkcyjnym	
	kobiety	mężczyźni	kobiety	Mężczyźni
	w %			
2011	48,0	64,2	68,2	77,0
2013	48,5	64,4	69,7	77,6
2015	48,6	65,0	70,03	78,8
2017	48,0	65,1	71,1	80,02

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Główny Urząd Statystyczny, *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, Warszawa 2018, s. 2 [dostęp 03.04.2020].

²⁷ Tamże, s. 40.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, s. 41.

³⁰ Główny Urząd Statystyczny, *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, Warszawa 2018, s. 2 [dostęp: 03.04.2020].

Współczynnik aktywności zawodowej kobiet ogółem w latach 2011-2017 utrzymuje się na stałym poziomie w obrębie 48%. W wieku produkcyjnym wskaźnik ten wzrasta z roku na rok. W 2011 roku oscylował w obrębie 68% a w 2017 osiągnął 71%. W odniesieniu do mężczyzn, zarówno ogółem jak i w wieku produkcyjnym, współczynnik aktywności zawodowej powoli i systematycznie wzrasta. Ogólnym wnioskiem nasuwającym się z zamieszczonych danych jest fakt, iż mężczyźni są bardziej aktywni zawodowo od kobiet. Jedną z przyczyn takiej sytuacji jest zakładanie rodziny, bowiem w momencie, gdy żonaci mężczyźni rozpoczynają pracę i zaczynają zarabiać, młode kobiety – odwrotnie. Częściej popadają w bezrobocie lub po prostu przestają szukać pracy. Kolejnym z problemów jest to, iż pomimo posiadania lepszego wykształcenia niż mężczyźni, kobiety wybierają takie kierunki studiów, które często nie znajdują zapotrzebowania na rynku pracy³¹.

Podsumowanie

Problem bezrobocia dotyka ludzi na całym świecie. Pomimo starań licznych władz i instytucji w państwie jest to zjawisko trudne do jednoznacznego określenia, przewidzenia, a co najważniejsze wyeliminowania. Składa się na nie wiele czynników, które warunkują jego istnienie. W Polsce od kilkunastu lat stanowi temat powszechnie podejmowany przez badaczy. Według nich, bezrobocie prowadzi do głębokiej alienacji człowieka oraz upokorzenia. Brak zatrudnienia spycha ludzi bezrobotnych na margines życia społecznego, narażając ich na moralne niebezpieczeństwa. Pozbawia jednostkę ludzką podstawowych praw, np. do wyrażania siebie poprzez pracę i pomnażania dorobku pokoleń. Brak pracy stanowi zagrożenie bezpieczeństwa społecznego, a co za tym idzie zagrożenie dla ludzkiego rozwoju. Osoba traci możliwość realizacji swojej potencjalności, doświadcza braku wewnętrznego ładu, odczuwa niemożność przekraczania własnych granic. Bezrobocie jest nieszczęściem i pewnego rodzaju chorobą społeczną. Wymaga interwencji ze strony władz gospodarczo-społecznych oraz decydentów gospodarczych. Ważnym aspektem jest też udział samych ludzi w przewyciężaniu bezrobocia, którzy mogą w związku z tym spełniać dwojaką rolę. Po pierwsze poprzez swoje postawy i inicjatywy społeczne mogą przyczyniać się do usuwania społecznych skutków wysokiego poziomu bezrobocia, kształtując tym społeczną wrażliwość, bez której przewyciężenie jakiegokolwiek patologii społecznej jest niemożliwe. Po drugie powinni wykazywać aktywny udział w formułowaniu nowych rozwiązań ustrojowych, które uwzględniając lokalne uwarunkowania kulturowe, byłyby w stanie skutecznie przewyciężyć istniejące przyczyny bezrobocia.

Powyższe opracowanie przedstawia bezrobocie jako zagrożenie od strony teoretycznej i pojęciowej, a także odnosi się do sytuacji panującej w Polsce. Umieszczenie tego zjawiska w podsystemie bezpieczeństwa społecznego nie jest błędem. Bezpieczeństwo społeczne to sfera dotycząca ochrony i troski nad obywatelami

³¹ Tamże.

roztaczana przez władze państwowe, czyli dotyczy w głównej mierze człowieka i związanego z nim procesów. Bezrobocie to problem związany z egzystencją ludzkości. W momencie braku jej istnienia nie byłoby zagrożeń społecznych, a co za tym przemawia nie istniałoby bezrobocie.

Literatura:

1. Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2013.
2. Gierszewski J., *Model bezpieczeństwa społecznego na tle teorii systemów*, kwartalnik nr 2(10)/2013, Chojnice 2013.
3. Jagusiak B., *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, Difin, Warszawa 2015
4. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowanie. System*, AON, Warszawa 2011.
5. Kryńska E., *Rekomendacje dotyczące polityki rynku pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.
6. Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI w. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2011.
7. Łuka M., *Osoba ludzka a bezrobocie. Analiza filozoficzno- pedagogiczna*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011.
8. Tryboń M., Grabowska-Lepczak I., Kwiatkowski M., *Bezpieczeństwo człowieka w obliczu zagrożeń XXI wieku*, Zeszyty Naukowe SGSP, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2011.

Netografia:

9. www.gus.pl
10. www.bdl.stat.gov.pl